

foljton

FOTO: ITALY PHOTO PRESS/PINSELL

Kako se fašizam u Europi ponovno budi

Nacional donosi ulomke iz knjige **'Nova lica fašizma'** u kojoj talijanski povjesničar **Enzo Traverso** analizira preobrazbu fašizma iz 20. stoljeća u promjenjivu ideologiju koja u današnje vrijeme iskorištava društvenu patnju generiranu ekstremnim nasiljem neoliberalne globalizacije, oživljavajući populistički stil i označavajući neprijatelje

Ne može se ne primijetiti obnovu i širinu pokreta krajnje desnice u cijeloj Europi. No kako je okarakterizirati? Ostaje li i danas relevantnim ključ razumijevanja fašizama takvog kakvim ga je definirao povjesničar Ian Kershaw za sve pokrete stvorene u XX. stoljeću (uključujući nacizam i talijanski fašizam)?

Aluzija na klasične europske fašizme između dvaju svjetskih ratova spontano pada na pamet u onoj mjeri u kojoj je fašizam dio naše povijesne svijesti i naše političke imaginacije. No odmah, s tom se aluzijom miješaju brojni elementi sadašnjih okolnosti, prije svega islamski terorizam, o kojem ćemo govoriti kasnije, a koji komentatori ili politički subjekti često kvalificiraju kao „islamski fašizam“, a zatim i činjenica da se ove nove radikalne desnice i same predstavljaju kao štit protiv „islamskog fašizma“. Ipak, riječ „fašizam“, čim se o njoj počne razmišljati, prije će se pokazati kao smetnja negoli kao dio pojašnjenja u diskusiji.

Što se mene tiče, brinući se da u cijelosti ukažem na njena ograničenja, predložio sam pojam postfašizam. On nam pomaže da opišemo jedan prijelazni fenomen, koji se mijenja, ali se još nije do kraja iskristalizirao. On, dakle, nema isti status kao i koncept fašizma za koji postoji više definicija, no čija legitimnost nije dovedena u pitanje i čija je upotreba uobičajena. Historiografska debata o fašizmu zacijelo je daleko od završetka, no unatoč tome, danas se jasno zna o čemu se govori. Nasuprot tome, nove radikalne desnice su jedan heterogeni, složeni fenomen. One ne predstavljaju iste značajke svuda u Europi: od Francuske do Italije, Mađarske, Ukrajine ili Poljske, one imaju zajedničke točke, no i puno razlika.

Vi, dakle, tvrdite da se ove nove krajnje desnice ne mogu smatrati novim fašizmima. Zašto?

Predložio sam pojam postfašizma upravo zato da bi se razlikovali od neofašizma. Neofašizam je u nekim zemljama relikv, fenomen koji je zaostao, dok se u drugima radi opokušaju produžavanja i obnavljanja starog fašizma. To je prvenstveno slučaj s brojnim strankama i pokretima koji su se pojavili u srednjoj Europi tijekom posljednjih dvadeset godina (dobar primjer je recimo Jobbik u Mađarskoj), a koji otvoreno zahtijevaju ideološki kontinuitet u odnosu na povijesni fašizam. Postfašizam je drukčiji: nije gova matrica ostaje, u većini slučajeva, klasični fašizam, no on se emancipirao od njega. Međutim, većina tih pokreta ne traži ovu vezu, razlikujući se na taj način jasno od neofašizama. I osim toga, oni više ne predstavljaju vidljiv kontinuitet, na ideološkom planu, u odnosu na klasični fašizam.

Pokušamo li ih definirati, nećemo moći samo tako preskočiti ovo iskustvo fašističke matrice bez koje oni ne bi postojali, no također moramo uzeti u obzir njihov razvoj, s obzirom na to da su se preoblikovali i da se danas kreću smjerom čiji ishod nije poznat. Čim se stabiliziraju u nečem novom, s jasno definiranim političkim i ideološkim karakteristikama, možda će trebati stvoriti neku novu definiciju. Ono što karakterizira postfašizam jest jedan poseban povijesni režim – početkom XXI. stoljeća – koji objašnjava svoj oscilirajući, nestabilni, često i kontradiktorni ideološki sadržaj, unutar kojeg se miješaju kontradiktorne političke filozofije.

Zbog čega tvrdite da su nove radikalne desnice prijelazni fenomen? Zašto se ne bi donekle različito, ovisno o zemlji, iskristalizirale, s nekom novom, doduše oslabljenom ideološkom matricom?

Uzmimo u Francuskoj slučaj Nacionalne fronte, na puno

'DONALDA TRUMPA ČESTO USPOREĐUJU

s talijanskim fašistom Benitom Mussolinijem, ali je činjenica da iza Trumpe ne stoji fašistički pokret'

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

'Nove radikalne desnice su jedan heterogeni, složeni fenomen. One ne predstavljaju iste značajke svuda u Europi: od Francuske do Italije, Mađarske, Ukrajine ili Poljske, imaju zajedničke točke, ali i razlike'

načina simboličan u svjetlu svojih nedavnih uspjeha, a koji se nalazi u središtu interesa europske javnosti. Tu smo suočeni s jednim pokretom koji ima dobro poznatu prošlost. Njegova matrica, prilično jasna u trenutku osnivanja 1971. godine, jest ona francuskog fašizma. Zatim, tijekom narednog desetljeća, ta je stranka bila sposobna ujediniti različite grane francuske krajnje desnice: nacionalističku, fundamentalno katoličku, pužadističku, kolonijalističku s onom koja pokazuje nostalgiju za francuskim Alžiirom. Ta je operacija bila moguća jer je povijesna distanca koja je dijeli od Vichyja i kolonijalnih ratova bila relativno mala. Fašistička komponenta bila je ujedinijujući element i pokretač ove stranke još od trenutka njenog osnutka. Njen razvoj počinje tijekom 1990-ih, no 2011. godine, nakon dolaska Marine Le Pen na čelo stranke, Nacionalna fronta pokušava promijeniti izgled: politički diskurs se promijenio, ideološke i političke reference nisu više iste, a pozicioniranje stranke na političkoj sceni doživjelo je također znatnu izmjenu.

Ona se otada brine za ugled, nastoji se integrirati u sustav Pete Republike dok predlaže jednu „normalnu“ političku promjenu. Ako se prikazuje kao alternativa, više se ne želi pojavljivati kao subverzivna snaga. Ona želi promijeniti sustav iznutra, tamo gdje je klasični fašizam želio sve izokrenuti naglavačke. Doduše, moći

FOTO: ABD RABBO AMMAR/ABACA/PIXSELL

će se prigovoriti da su Mussolini i Hitler došli na vlast legalnim putem, no njihova volja da izokrenu pravnu državu i da izbrišu demokraciju ne ostavlja prostora sumnji. Politički diskurs Nacionalne fronte sasvim je različit, kao što su i povijesna zbivanja koja dijele današnju Francusku od Europe 1930-ih godina. Riječ je o jednoj značajnijoj promjeni. Može se svakako ukazati i na određene srodničke veze u odnosu na prvotnu Nacionalnu frontu, i to u doslovnom smislu riječi, osobito na činjenicu da pokret predstavlja značajke svojstvene dinastijama, s obzirom na to da je otac ustupio moć svojoj kćeri. To znači da ovim nacionalističkim pokretom sada upravlja žena, što zapravo i nije karakteristika svojstvena fašističkim pokretima. Osim toga, prožimaju ga napetosti, što je lako uočljivo u ideološkom sukobu između oca i kćeri, ili još između frakcija povezanih s prvotnom Nacionalnom frontom i onih koji bi je željeli preoblikovati u nešto drugo. Preobrazba je, dakle, stalno u tijeku. Promjena smjera je započela, no nije se još iskristalizirala.

Kakvu ulogu predviđate Europskoj uniji suočenoj s usponom novih ekstremnih desnica? Je li im ona uzrok ili lijek?

Želio bih potvrditi da je drugi odgovor točan, no nažalost, sve upućuje na to da to nije tako. Europska je ideja vrlo stara i prvi obrisi europskog federalizma sežu u prvu polovicu XIX. stoljeća. Konzervativni državnici koji su nakon Drugog svjetskog rata izradili prvi nacrt europske zajednice, bili su potaknuti autentičnom voljom da se na kontinent vrati mir te da se okrene

'NAKON DOLASKA MARINE LE PEN na čelo stranke 2011. Nacionalna fronta pokušava promijeniti imidž čija je matrica bila ona francuskog fašizma'

stranica fašizama i nacionalizama kako bi mogla početi pravասradnja. Svi su oni bili povezani, moglo bi se dodati, idejom jedne europske Njemačke.

Njemački kancelar Konrad Adenauer, talijanski premijer Alcide De Gasperi i francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman tijekom svojih susreta sporazumijevali su se na njemačkom. Adenauer je bio gradonačelnik Kolna, u Porajnju, De Gasperi je bio zastupnik u parlamentu Habsburške Monarhije, a Lorenac Schuman obrazovao se na njemačkim sveučilištima. Oni su utjelovljivalijednu rubnu, europsku Njemačku suprotstavljenu pruskom nacionalizmu.

Današnja Europska unija prilično se udaljila od svog prvotnog plana koji je predviđao ekonomsku integraciju (ugljen i čelik) kao pretpostavku političkog projekta koji je trebao dovesti do konfederacije država. Ona je postupno nagrizala nacionalne suverenitete kako bi kontinent podčinila nadnacionalnom suverenitetufinancijskih tržišta. Godine 2015. grčka je kriza pokazala stvarnu moć Unije: „Trojku“ (koju čine Europska središnja banka, Međunarodni monetarni fond te Europska komisija koja predstavlja njihovu političku komponentu).

Zapanjujuće je konstatirati kako se, nakon što je pokazala potpunu nefleksibilnost u pogledu grčkoga duga, dakle duga zemlje čije su gospodarstvo sada opljačkale velike međunarodne banke, EU pokazala isto tako bespomoćnom u trenutku izbjegličke krize.

Harmonični zbor ministara financija ustupio je mjesto kakofoniji nacionalnih ksenofobija, zajedno sa zatvaranjem granica između zemalja članica. Ova je samratna predstava jedan od glavnih izvora legitimacija svih nacionalističkih, ksenofobnih i populističkih pokreta koje naše europske elite žestoko osuđuju. Između 2004. i 2014. godine, Komisijom je predsjedao Jose Manuel Barroso, sadašnji savjetnik

'Ako, nakon šoka Brexita, Europska unija nije u stanju promijeniti smjer, ona niti ne zaslužuje da preživi. Nije prepreka usponu krajnjih desnica, ona ih hrani'

'TIJEKOM TV DEBATA S HILLARY CLINTON Trump je prijetio da će je poslati u zatvor, sve te fašističke karakteristike jesu neporecive, no fašizam se ne svodi na osobnost jednog političkog vođe'

Goldman Sachs; njega je 2014. godine zamijenio Jean-Claude Juncker, koji je dvadeset godina upravljao luksemburškim poreznim rajem. Jedan drugi predstavnik Goldman Sachsa, Mario Draghi, upravlja Europskom središnjom bankom. U usporedbi s ovim likovima, Adenauer, De Gasperi i Schuman izgledaju kao divovi, državnici obdareni vizijom i hrabrošću. Ako, nakon šoka Brexita, Europska unija nije u stanju promijeniti smjer, ona niti ne zaslužuje da preživi. Danas, daleko od toga da se uzdigne kao prepreka protiv uspona krajnjih desnica, ona im daje legitimitet te ih hrani.

Dolazak na vlast Nacionalne fronte, međutim, mogao bi imati posljedice daleko važnije od samih izbornih uspjeha krajnje desnice u Austriji ili u Danskoj te bi vjerojatno mogao označiti raspad Europske unije. U sklopu mogućeg raspada Europske unije i ekonomske krize koja bi iz toga proizašla, Nacionalna fronta bi se mogla radikalizirati: postfašizam bi na taj način mogao poprimiti značajke neofašizma. Zahvaljujući domino-efektu, krajnje desnice drugih zemalja mogle bi ojačati i slično se razvijati. Ovu pretpostavku nije moguće isključiti. To je razlog zbog kojeg naglašavam prijelazni i nestabilni karakter „postfašističkih“ desnica.

No još uvijek nismo tamo. Danas se snage koje kontroliraju globalnu ekonomiju - financijski kapitalizam - ne klade na Marine Le Pen niti na druge ksenofobne i postfašističke pokrete starog svijeta: one podržavaju Europsku uniju. To je razlog zbog kojeg su se suprotstavile Brexitu; i to je razlog zbog kojeg je, u američkoj predsjedničkoj kampanji, Wall Street podržao Hillary Clinton a ne Donalda Trumpa. Opisani scenarij dolaska na vlast Nacionalne fronte i raspada Europske unije značio bi ponovnu izgradnju

dominantnog društvenog i političkog bloka na razini kontinenta. U situaciji produženog kaosa sve postaje moguće. U biti, to je ono što se dogodilo u Njemačkoj između 1930. i 1933. godine, kada su nacisti napu stili svoj status manjinskoga pokreta gnjevnog naroda kako bi postali sugovornicima velikih koncerna, industrijskih i financijskih elita, a najzad i oružanih snaga.

Donalda Trumpa često se uspoređivalo s Mussolinijem i karakteriziralo kao fašista; čini li Vam se ova definicija i ova povijesna paralela relevantnom?

To se pitanje neprestano pojavljivalo tijekom posljednje američke izborne kampanje. Trumpa se opisivalo kao fašista ne samo na stranicama časopisa liberalne ljevice kao što su The Nation ili The New Republic, nego i ispod pera nekih prestižnih imena, poput New York Timesa ili Washington Posta (uključujući pri tom i jednog neokonzervativnog intelektualca kakav je Robert Kagan).

Međutim, te su analize često površne i usredotočene na osobnost republikanskog kandidata. One naglašavaju više Trumpovih karakteristika koje izravno podsjećaju na klasične fašističke vođe: Trump se predstavlja kao „čovjek od akcije“, a ne kao neki intelektualac; on pokazuje nečuveni mačizam, ističući svoju muškost na vrlo vulgaran i agresivan način; pokazuje se netolerantnim u odnosu na bilo kakvu kritiku; od rasizma i ksenofobije pravi propagandno oružje, predlažući da se muslimani i osobe latino-američkog podrijetla protjeraju iz Sjedinjenih Američkih Država, dižući u nebesa policiju dok policajci ubijaju Afroamerikance, ili pak sugerirajući da, zbog svog podrijetla, Obama ne bi mogao biti pravi Amerikanac; uspijeva potaknuti šovinističku crtu svog biračkog tijela te se postavlja kao zaštitnik radničkih slojeva pogođenih deindustrijalizacijom zemlje i ekonomskom krizom koja je, još od 2008. godine, dodatno probudila društvene nejednakosti. Njegova karizma izbija iz ekrana, on jasno pokazuje svoju autoritarnost te se služi demagogijom kako bi suprotstavio obične Amerikance (kakav sam nije i koje oduvijek iskorištava) korumpiranom političkomsustavu Washingtona. Za vrijeme televizijskih debata s Hillary Clinton, on joj je čak prijetio da će je poslati u zatvor jednom kada bude izabran za predsjednika. Sve te fašističke karakteristike jesu neporecive, no fašizam se ne svodi na osobnost jednog političkog vođe.

Činjenica jest da iza Trumpa ne stoji fašistički pokret. Trump nije šef nekog masovnog pokreta; on je zvijezda televizijskih ekrana. Iz te perspektive, moglo bi ga se usporediti prije s Berlusconiem negoli s Mussolinijem. On ne prijeti da će svojim crnim (ili smeđim) košuljama narediti da marširaju po Washingtonu jer iza sebe nema organiziranih trupa. On je bio u stanju utjeloviti ogorčenost radničke klase usmjerenu protiv elita Wall Streeta i Washingtona čiji je simbol postala obitelj Clinton, no ne može im suprotstaviti ništa drugo osim svoje vlastite osobe. Ta osobna, Trumpova borba protiv vladajućih krugova tim je više paradoksalna s obzirom na to da je on kandidat Republikanske stranke (poznate i pod imenom Velike stare stranke), koja je pak jedan od glavnih stupova upravo tih vladajućih krugova. Sve dosad, on je bio puno efikasniji u razaranju Velike stare stranke - gotovo svi ugledni članovi stranke morali su se distancirati od svog kandidata - negoli u izgradnji fašističkog pokreta. Trump je bio u stanju iskoristiti krizu identiteta i gubitak ideoloških, referentnih točaka koji obilježavaju Republikansku stranku još od kraja Busheve ere.

Na političkom planu, on najavljuje autoritarni zaokret; na društveno-ekonomskom, međutim, pokazao je određeni eklektizam.

Istovremeno je i protekcionista i neoliberal: s jedne strane, želi okončati ugovor o slobodnoj trgovini s Meksikom; s druge pak strane, želi drastično smanjiti poreze i potpuno privatizirati

'Trumpa bi se moglo definirati postfašističkim vođom bez fašizma, a njegovo fašističko držanje nesvjesno je i nenamjerno jer nije pročitao nijedno djelo o Hitleru ili Mussoliniju'

socijalne usluge, razgrađujući ionako već vrlo umjerenu socijalnu politiku Obamine administracije, prvenstveno u području zdravstva. S tog stajališta, nove europske desnice koje se suprotstavljaju euru daleko su više „socijalne“. No u Sjedinjenim Američkim Državama, socijalnu opoziciju vladajućim krugovima predstavlja Bernie Sanders.

Ipak, klasični fašizmi nisu bili neoliberalni, oni bijahu etatički i imperijalistički, zagovarajući politike vojne ekspanzije. Trump je protivnik jake države te sklon izolacionizmu jer se suprotstavlja američkim ratovima i zagovara savez s Putinovom Rusijom. Fašizam je uvijek isticao ideju nacionalne ili etničke zajednice, dok Trump zagovara individualizam. On utjelovljuje ksenofobnu i nazadnu verziju amerikanizma: sliku socijalnog darviniste, čovjeka koji se uzdigao vlastitim radom, pravednika koji zahtijeva svoje pravo na nošenje oružja i koji razumije ogorčenost bijelaca koji su postali manjina u imigrantskoj zemlji. On je dobio glasove četvrtine izbornog tijela te je isto tako izrazio strah i frustracije manjine, kao što je to učinio bjelački anglosaksonski protestantski nacionalizam prije jednog stoljeća protiv dolaska migranata katolika, pravoslavaca i Židova iz južne i istočne Europe. Trumpa bi se, dakle, moglo definirati postfašističkim vođom bez fašizma, dodajući, zajedno s povjesničarom Robertom O. Paxtonom, da je njegovo fašističko držanje nesvjesno i nenamjerno jer nesumnjivo nikada nije pročitao nijedno djelo o Hitleru ili Mussoliniju. Činjenica jest da je Trump jedna slobodna, nepredvidljiva čestica koju se ne može kontrolirati.

Vi, dakle, isključujete svaku sličnost između Trumpa i fašizma?

Ne, no mislim da to pitanje treba staviti u pravu povijesnu perspektivu. U biti, to se svodi na pitanje što znači, na što može nalikovati fašizam XXI. stoljeća. Povijesne usporedbe dopuštaju da se počnu nazirati analogije, ali ne i ekvivalenti, a Trumpov profil ne možemo dodati fašističkoj paradigmi nastaloj u godinama između dvaju svjetskih ratova. Okolnosti su sasvim drukčije. Možda bi se moglo reći da je Trump udaljen od klasičnog fašizma isto onoliko koliko su pokreti Zauzmimo Wall Street, Revoltirani i Noć na nogama udaljeni od komunizma prethodnog stoljeća. Međutim, oni utjelovljuju jednu toliko duboku, društvenu i političku polarnost kolika je i ona što je nekoć suprotstavljala fašizam i komunizam.

Ova mi se analogija čini legitimnom, čak i ako to ne znači da se subjekti ove polarnosti prepoznaju u jednoj takvoj povijesnoj povezanosti. Drugim riječima, govoriti o Trumpovu fašizmu ne znači uspostavljati određeni povijesni kontinuitet, niti upirati u nekakvo naslijeđe koje bi on svjesno preuzeo. Naravno, neke su sličnosti zapanjujuće. Trump tvrdi da brani radničke slojeve koji su bili silno pogođeni ekonomskom krizom od 2008. godine

i deindustrijalizacijom zemlje, no ne osuđujući onog tko je glavni krivac za to, financijski kapital, nego pokazujući žrtvene jarce. Njegova je kampanja oponašala više karakteristika fašističkog antisemitizma iz 1930-ih godina, koji je branio jednu mitsku, nacionalnu zajednicu, etnički homogenu, protiv svojih neprijatelja.

Kad je u pitanju fašizam, radilo se prije svega o Židovima; Trump je proširio popis, koji sada uključuje crnce, osobe latinoameričkog podrijetla, muslimane i imigrante koji nisu bijelci. Nevjerojatan jaz koji je pokazalo glasovanje između ruralne i urbane Amerike (Trump je izgubio u svim gradovima, uključujući i one u državama u kojima je pobijedio s više od 60% glasova) pokazuje prastaru vezu između ekonomske krize i ksenofobije. Postoji strah i jedna ksenofobna reakcija bijele Amerike iz unutrašnjosti kontinenta, suočene s neodoljivim naletom multietničke Amerike, koju politika žrtvenog jarca iskorištava i naglašava.

U Trumpovoj retorici, izraz „vladajući krugovi“ reproducira i parafrazira stari antisemitski kliše o čestitoj, skladnoj i spokojnoj teritorijalno ukorijenjenoj zajednici, ugroženoj anonimnom, intelektualnom, kozmopolitskom i pokvarenom metropolom.

Nastavi li se u tom sklopu, neke su analogije karikaturalne, gotovo parodijske. Videozapise Trumpa koji se prizemljuje svojim zrakoplovom i na pisti se obraća okupljenoj gomili, uzbuđenoj gomili običnih ljudi oboružanih mobitelima, i fašistički ispružene ruke ne možemo promatrati a da se ne prisjetimo prvih scena Trijumfa volje, filma Leni Riefenstahl o nacističkim skupovima u Nürnbergu 1936., s Hitlerom koji nadlijeće grad prije nego što ga pomahnitala gomila prihvati. No sve to ostaje anegdoticno. Za razliku od Mussolinija i Hitlera, Trump nikada nije čitao Psihologiju gomila Gustavea Le Bona i njegovo demagoško umijeće proizlazi iz njegove bliskosti s kodovima televizijske komunikacije. Među onima koji ga podržavaju bez sumnje je mnogo onih koji se razmeću F (fašističkom) razinom u klasifikaciji „autoritarne ličnosti“ što su je 1950. ustanovili Erich Fromm i Theodor W. Adorno, ali, kao što sam kazao, fašizam se ne svodi na temperament vode ni na psihološke predispozicije njegovih učenika, ma koliko oni bili važni.

OVOM KNJIGOM autor daje doprinos razumijevanju suvremenih novih lica i naličja fašizma, odnosno fašističkog svjetonazora i njegove artikulacije kroz nove desne populističke pokrete. Izdavač je TIM press

Činjenica jest da iza Trumpa ne stoji fašistički pokret. Trump nije šef nekog masovnog pokreta; on je zvijezda televizijskih ekrana. Iz te perspektive, moglo bi ga se usporediti prije s Berlusconiem negoli s Mussolinijem'

HŽ Cargo: 'Pere Semren nije zaposlen u našoj tvrtki kćeri'

Poštovani, sukladno čl. 40. - 42. Zakona o medijima molimo da ispravite netočnu informaciju koja je iznesena u članku od 10. srpnja 2018. pod naslovom „Zbog optužbi o mitu Bandić prijeti raskidanjem koalicije s HDZ-om“. U članku se navodi kako je „Pere Semren prije mjesec dana dobio posao direktora tvrtke kćeri HŽ Cargo Pružne građevine...“, naime navedena tvrtka je u 100

- postotnom vlasništvu (tvrtka kćer) HŽ Infrastruktura d.o.o., a ne, kako je napisano, tvrtka kćer HŽ Cargo d.o.o. Stoga molimo da u cilju istinitog informiranja javnosti objavite ispravak netočne informacije.

S poštovanjem,
Uprava - direktor
mr.sc. Gordan Žurga, dipl.ing

